

AB Üyesi Kimi Akdeniz Ülkeleri ve Türkiye’de Koyun-Keçi Üretim ve Dış Ticareti

Nevin Demirbaş^{1*}, Duygu Tosun¹, Turgay Taşkın²

¹ Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, İzmir

² Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü, İzmir

*e-posta: nevin.demirbas@ege.edu.tr; Tel: +90 (232) 388 4000 / 2736; Faks: +90 (232) 3881864

Özet

Türkiye koyun ve keçi varlığında Dünya'nın ve Akdeniz Havzası'nın önde gelen ülkeleri arasındadır. AB’de bu üretim dallarını içine alan destekleme politikaları, her iki üretim faaliyetinin sürdürülebilirliğini olumlu yönde etkilemektedir. Bununla birlikte, AB’de koyun-keçi ve ürünlerinde kendine yeterlilik düzeyleri dikkate alındığında, Türkiye’nin bazı ticari fırsatlara sahip olduğu da ortadadır. Bu makalenin amacı, Türkiye’nin koyun-keçi ürünleri üretim ve dış ticaretini Akdeniz’e kıyaslı olan ve önemli koyun-keçi varlığına sahip AB ülkeleriyle birlikte değerlendirmektir. Çalışmada ele alınan ülkeler son 30 yılın ortalamasına göre, koyun ve keçi varlığında önemli AB üyesi Akdeniz ülkeleri arasından seçilmiştir. Bu ülkeler, Fransa, Yunanistan, İtalya ve İspanya’dır.

AB’de koyun-keçi ürünlerinde kendine yeterliliğe ulaşamaması Türkiye açısından potansiyel bir pazar fırsatı yaratmaktadır. Özellikle AB’de koyun-keçi sütünden yapılan peynirlere olan talep giderek artmaktadır. Önemli üretici ülkelerde bile koyun ve keçi derisi ithalat değeri yüksektir. Türkiye kaliteli deri üretimiyle ithalata dayalı üretimini azaltabileceği gibi, mevcut hayvan varlığıyla önemli bir ihracatçı olma potansiyeline de sahiptir. Sektörden elde edilen ürünler artan oranlarda işlemeye ve pazar ekonomisine yönlendirilmelidir. Bunun için, hayvan sağlığını, kaliteli üretimi ve sürdürülebilirlik koşullarını sağlayan istikrarlı üretim ve pazarlama politikaları izlenmelidir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, koyun-keçi, Akdeniz ülkeleri, AB

Production and Foreign Trade of Sheep-Goat in Some Mediterranean Countries which are Members to the EU and Turkey

Abstract

Turkey is one of the major countries in sheep-goat population in the world and Mediterranean Basin. Supporting policies, included these production braches in the EU, have affected positive for sustainable sheep-goat production. However, when considered self-sufficient levels in sheep-goat production in the EU countries, it is clear that Turkey has some marketing opportunities. The aim of this study is to evaluate the production and export of Turkey in sheep-goat products with some Mediterranean countries, which are member to the EU and have important sheep-goat population. According to the last 30 years average, these countries are France, Greece, Italy and Spain.

Insufficient production level for sheep-goat products in the EU is a potential market opportunity for Turkey. Especially the demand of cheeses, which made of sheep-goat milk, has increased. In addition, in leader producer countries, the export value for sheep-goat hide is high. However, both the production based on import can be decreased by producing quality hide in Turkey and export potential can be increased. Products obtained from sectors, it must be led to processing and the market economic. For this, the stable production and marketing policies must be realized, which provides animal healthy, quality processing products and sustainability.

Key words: Turkey, sheep-goat, Mediterranean countries, EU

Giriş

Türkiye koyun-keçi varlığında Dünya ve AB ülkeleri içinde önemli bir yere sahiptir. 2003-2007 ortalamasına göre, Dünya’da on üçüncü, AB-25 ülkeleri içinde ikinci ve Akdeniz’e kıyaslı olan üye ülkeler içinde ise birinci sıradadır (FAOSTAT, 2008). Koyun-keçi üretiminin,

hayvansal üretim değerine yaptığı katkı, büyükbaş hayvancılığa göre düşük olmakla birlikte, özellikle marjinal kırsal alanlarda üreticiye gelir ve istihdam katkısı sağlaması itibarıyla vazgeçilmez üretim dallarındandır (Ayerbe ve Hopkin, 2004). Bu katkılarına rağmen, koyun-keçi yetiştiriciliğinin teknik boyutunun

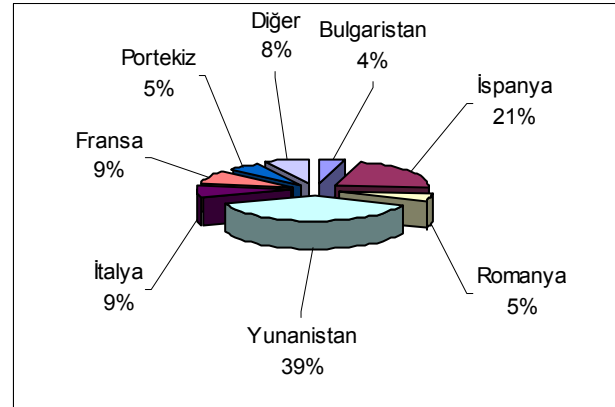
yanı sıra, pazarlama boyutunda da sürdürülebilirliği kısıtlayan bazı faktörler bulunmaktadır. Aslında, genel olarak, koyun-keçi işletmelerinin ekonomisi, düşük gelir ve kârlılıkla karakterize edilmektedir. AB’de de marjinal alanlarda önemli düzeydeki doğrudan desteklere rağmen, koyun-keçi işletmelerinin gelirleri azalmaktadır. Britanya’da az gelişmiş alanlarda koyun çiftliklerine net çiftlik gelirinin 3-4 katı doğrudan destek verilmektedir (Dyrmundsson, 2005).

Koyun-keçi yetiştiriciliğinde et, süt, yapağı, kıl ve deri gibi ürünler elde ediliyorken, ırk ve üretim sistemlerine göre anılan ürünlerin önceliği, ülkeden ülkeye değişmektedir. Türkiye’de koyun yetiştiriciliği kombine verim yönlü ırklarla yapılırken, keçi ırkları kombine ve giderek artan süt tipi keçi ırkları şeklindedir (ABGS, 2008). Yunanistan’da ise koyun-keçi için kombine yetiştiricilik söz konusudur (Hadjigeorgiou ve ark., 1998). Yetiştirme sistemi farklılıklarına rağmen, Akdeniz ülkelerinde koyun-keçi pazarının informal yapısı bu üretim dalları için özel desteklerin verilmesini gerektirmektedir. AB’de koyun-keçi sayısındaki azalma, işletme büyüklüklerindeki artışı beraberinde getirmiştir. Her iki üretim dalını ve ürünlerini kapsamına alan destekler, özellikle baskılanmış ve dağlık olarak sınıflandırılmış alanlar için verilen ilave destekler sayesinde, bu azalma eğilimi son yıllarda düzelmeye başlamıştır (Calatrava ve Sayadi, 2000; Güney, 2006). AB’de özellikle koyun-keçi sütü üretim miktarları dikkate alındığında, bu sütlerden elde edilen ürünlerin önemli bir pazar fırsatı yarattığı, Yunanistan ve Bulgaristan gibi, Türkiye’nin de bu pazardan pay alabileceği belirtilmektedir (Peynirci, 2007).

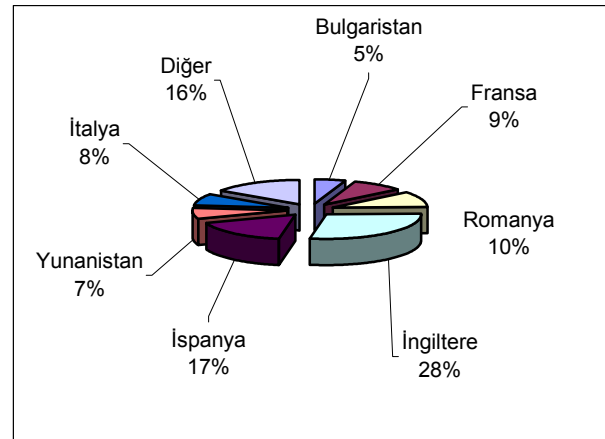
AB’de işlenmiş keçi ürünlerine de talebin giderek arttığı ve modern süt keçiciliğinde model ülke kabul edilen Fransa’da sütün %90’dan fazlasının peynir üretiminde kullanıldığı, yine İspanya’da önceki yıllarda keçi, koyun ve inek sütününün karıştırılarak değerlendirilmesine karşın, bugün keçi sütünün tek başına değerlendirildiği belirtilmektedir (Güney, 2006). AB’de koyun ve keçi sütünden elde edilen özellikle yöresel peynirlerin üretimi ve tüketimi artarken, koyun-keçi etinde de kendine yeterlilik sağlanamamaktadır. AB-25’de 2005 yılında koyun-keçi etinde kendine yeterlilik oranı %79.1 düzeyindedir (EU, 2006).

Bu makalenin amacı, Türkiye’nin koyun-keçi ürünleri üretim ve dış ticaretini Akdeniz’e kıyaslı olan önemli koyun-keçi yetiştiricisi AB ülkeleriyle karşılaştırmaktır. Çalışmada ele alınan ülkeler, 1975-2007 yılları ortalamasına göre koyun-keçi varlığında öncelikli yere sahip AB üyesi Akdeniz ülkeleri arasından seçilmiştir.

Nitekim söz konusu dönemde seçilen dört ülkenin AB keçi varlığındaki payı %78, koyun varlığında ise, %41 düzeyindedir (Şekil 1 ve 2). Makalede konunun bütünlüğünü sağlamak adına, AB’ye uyum perspektifi de dikkate alınmış olmakla birlikte, makalenin öncelikli amacı, Türkiye’nin Akdeniz’ e kıyaslı olan AB ülkeleri karşısındaki üretim ve dış ticaret durumunu ve olası ticaret fırsatlarını belirleyebilmektir. Makalede kullanılan verilerin uyumu için FAO veri kaynağı olarak kullanılmıştır. İlgili kaynaktan dış ticaret verileri 2005 yılında kaldığı için, zorunlu olarak dış ticaret verilerinin zaman dilimi, üretim verilerinin gerisinde kalmıştır.

Şekil 1. AB keçi varlığında ülkelerin payı (1975-2007 ortalaması), Kaynak: FAOSTAT

Şekil 2. AB koyun varlığında ülkelerin payı (1975-2007 ortalaması), Kaynak: FAOSTAT

AB’de Koyun-Keçi ve Ürünleri ile İlgili Ortak Piyasa Düzenleri

AB’de koyun-keçi eti Ortak Piyasa Düzeni (OPD) 16 Temmuz 1980’de oluşturulmuştur (OJ L 275, 1980). AB’de koyun-keçi sütü sektörleri, inek sütü sektörüne benzer şekilde desteklenmemektedir. Koyun-keçi sütü daha çok, kırsal alanların desteklenmesi çerçevesindeki

desteklerden yararlanmaktadır (Dubeuf ve Le Jaouen, 2004). Günümüzde AB’de koyun-keçi yetiştiriciliği iç pazarı koruma ve dış satımı özendirme dışında doğrudan ödemeler şeklinde de desteklenmektedir. Bu ödemeler anaç koyun-keçi ile kuzu-oğlak primleri ve tamamlayıcı primlerden oluşmaktadır (Güney, 2006). Özel stoklama yardımları da verilebilmektedir(OJ L 341, 2001).

Süt OPD’de koyun-keçi sütünden yapılan ve uzun süre depolanan peynirler için özel depolama yardımlarına yer verilmektedir. Bu uygulama da 30.06.2008 tarihine kadar devam etmiştir (OJ L 160, 1999). Koyun-keçi OPD’de diğer ürünlere ilişkin piyasa düzenleri gibi Ekim 2007 itibarıyla tek OPD kapsamına alınmıştır (OJ L 299, 2007). Üçüncü ülkelerle ticarete ise, AB sadece gümrük vergisi uygulamaktadır. Türkiye’nin de içinde bulunduğu tercihli ticaret rejimi kapsamında gümrük vergisi sıfırdır. Türkiye için 200 tonluk (karkas eşdeğeri) koyun-keçi eti kotası sağlanmıştır. Ancak, Türkiye hayvan sağlığı ile ilgili koşulları sağlayamadığı için AB’ye dışsatım yapamamaktadır (Kaymakçı ve ark., 2005).

Türkiye’de Koyun-Keçi Üretim ve Pazarlamasıyla İlgili Politikalar

Planlı dönemde, hayvansal üretim ve pazarlama politikalarıyla ilgili hedefler, beslenme ile ilgili öncelikler nedeniyle üretim artışı yönünde olmuştur. Bu kapsamda, küçükbaş hayvan üretim ve pazarlamasıyla ilgili destekleme politikaları da farklı zamanlarda farklı biçim ve düzeylerde uygulanmıştır.

2000/467 sayılı hayvancılık kararına kadar desteklemelerdeki bu dağılımı devam etmiştir. Bu kararname ve izleyen değişikliklerle koyun-keçi yetiştiriciliği ve sektör ürünlerinin pazarlanması bir bütün olarak ele alınmıştır. Yem bitkileri yetiştiriciliği, süt teşvik primlerinin uygulama esasları, süt sağım

ünitelerine yatırım desteği, hayvan kimlik sistemlerinin destekleme sistemine dahil edilmesi, pazar bağlantısı ve örgütlenme düzeyini dikkate alan destekleme ödemeleri ile özellikle gen kaynaklarının korunmasına yönelik destekler, hayvan hastalıklarıyla mücadele, üretim ve pazarlama açısından daha bütüncül bir yaklaşımı ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, üretim ve pazarlama politikalarının başarısı, amaçlar ne kadar doğru belirlenirse belirsin, seçilen araçların ne kadar etkin kullanıldığına bağlıdır. Örneğin destekleme ödemelerinin gecikmesi istenen amaçlara ulaşma yönünde önemli bir sınırlayıcı faktör olarak değerlendirilmektedir.

AB Üyesi Kimi Akdeniz Ülkelerinde ve Türkiye’de Koyun-Keçi Üretim Yapısı

Koyun-Keçi Varlığı

Ele alınan dört ülkede ve Türkiye’de 2003-2007 yılları ortalaması itibarıyla koyun-keçi sayıları Çizelge 1’de verilmiştir. Keçi varlığında ele alınan dört ülke içinde Yunanistan ve İspanya’nın önde olduğu, ancak Türkiye keçi varlığının hesaba katılması durumunda önceliğin, büyük oranlarda Türkiye’ye geçtiği görülmektedir. Koyun sayısında ise ilk sırayı İspanya (%30.7) almaktadır. Bunu sırasıyla; Fransa ve Yunanistan izlemektedir. Yine aynı dönem için, Türkiye koyun varlığı dikkate alındığında, sıralamada önceliğin İspanya’nın da üzerindeki oranlarla Türkiye’ye geçtiği görülmektedir.

Akdeniz’e Kıyaslı Olan AB Ülkeleri ve Türkiye’de İşletme ve Sürü Büyüklüğü

AB’de süt tipi koyun-keçi yetiştiriciliği, daha çok Akdeniz ülkelerinde yoğunlaşmıştır. Yunanistan ve İtalya süt koyunculüğünde ilk sıralardadır. İspanya ise, et tipi koyun yetiştiriciliğinde lider olup, bunu Yunanistan izlemektedir(Rancourt ve ark., 2006).

Çizelge 1. AB üyesi kimi Akdeniz ülkelerinde koyun ve keçi sayıları (2003-2007 ortalaması) (baş)

Ülkeler	Keçi Varlığı (1)	(1/3) (%)	(1/4) (%)	Koyun Varlığı (2)	(2/3) (%)	(2/4) (%)
Fransa	1235116	7.1	8.8	8982004	12.2	8.2
Yunanistan	5557894	32.1	39.7	8896379	12.0	8.1
İtalya	965396	5.6	6.9	8075328	10.9	7.3
İspanya	2941151	17.0	21.0	22688755	30.7	20.6
Türkiye	6635815	38.3	-	25302204	34.2	-
Toplam (3)	17335371	100.0	-	73944670	100.0	-
AB (4)	14009482	-	100.0	109972922	-	100.0

Kaynak: FAOSTAT

Çizelge 2. Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde işletme büyüklüğü

Hayvan sayısı	İşletme Sayısı	%	Hayvan Sayısı	%
1-4	64744	12.3	180424	0.7
5-9	58400	11.0	394431	1.6
10-19	88192	16.6	1185628	4.8
20-49	155231	29.3	4832232	19.5
50-149	130048	24.5	10342914	41.7
150-299	27250	5.1	5206186	21.0
3000+	6286	1.2	2654200	10.7
TOPLAM	530151	100.0	24796015	100.0

Kaynak: DİE

Söz konusu ülkelerde 145 koyun, 43 keçi ırkı vardır (Gabina, 1997). Koyunda en fazla ırk sayısı İtalya ve Fransa'da, keçi ise İtalya ve İspanya'dadır (Harley, 2004).

Fransa'da koyun-keçi yetiştiriciliğinde sürü büyüklüğü, gezgin otlatma sisteminde 400-1000 baş; kıraç alana dayalı yerlerde yapılan üretim sisteminde 300-400 baştır. Bu üretim sisteminde, kuzularda karkas ağırlığı 15-16 kg olup, koyunlarda süt verimi yaklaşık 80-90 kg/baş'tır. Peynir (Rokfor) üretiminin yoğun yapıldığı bölgelerde, süt verimi 220-240 kg'a kadar çıkabilmektedir (Rancourt ve ark., 2006). Yunanistan'da 120 bin koyun-keçi işletmesi vardır. Bu sayı, ülkedeki tarım işletmelerinin %14'ünü oluşturmaktadır. Süt üretiminin %41'i inek, %59'u koyun+keçi sütüne aittir. Yunanistan'da yarı-entansif sistemde, koyunlarda ortalama süt verimi 200 kg/baş iken, göçer sistemde koyun için 100 kg, keçi için yaklaşık 120 kg'dır (Tsiboukas ve Tsoukalas, 1999; Tsiboukas ve Vallerand, 2004). İtalya'daki koyun varlığının %70'i süt tipidir. Son 10 yıl içinde koyun sayısında %22 azalma gözlenirken, keçi sayısında çok belirgin bir azalma olmamıştır. Koyun-keçi yetiştiriciliği daha çok güney İtalya'da yapılmaktadır. Sardunya bölgesinde sütçülük

çok gelişmiştir. İspanya'da 17 coğrafik bölgenin beşindeki koyun varlığı, ülke koyun varlığının %80'ini oluşturmaktadır. Ortalama sürü büyüklüğü 325 baş olup, 23 bin adet koyunculuk işletmesi vardır. Keçi varlığının %80'i dört bölgede toplanmıştır. Keçi yetiştiriciliği yapan 35 bin işletme olup, ortalama sürü büyüklüğü 86 baştır (Rancourt ve ark., 2006).

Türkiye'de koyun-keçi varlığının %80'i koyun, %20'si keçiden oluşmaktadır. Koyun varlığının yaklaşık %33'ü Güneydoğu Tarım Bölgesi'nde, kıl keçilerinin yaklaşık %75'i Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Tarım Bölgelerindedir. Sütçü keçiler oldukça az sayıda olup, başta Batı Anadolu olmak üzere her bölgede yetiştirilmektedir (DPT, 2006).

Tarım sayımı sonucuna göre; küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerin %12.3'ü sadece 1-4 baş, yaklaşık %70'i ise 1-49 baş hayvana sahiptir. 50-299 baş arasında hayvana sahip işletmelerin oranı %29.6'dır. Büyük işletmelerin (3000 baş üzeri) oranı ise sadece %1.2'dir. Küçükbaş hayvanı olan işletme sayısı ise 2001 yılında 530151'dir (Çizelge 2).

Hayvansal Üretim

Et Üretimi ve Verimi

İncelenen ülkelerde keçi eti üretiminde Yunanistan, koyun eti üretiminde ise İspanya ilk sıradadır. Türkiye koyun eti üretiminde İspanya'nın da önündedir. Keçi eti üretiminde ise Yunanistan'ın hemen ardından ikinci sıradadır. Bununla birlikte, keçi eti veriminde 15.5 kg/baş ile birinci sıradadır. Koyun eti veriminde de AB ortalamasının üzerinde olan Türkiye, ele alınan ülkelerden sadece Fransa'nın gerisinde kalmaktadır (Çizelge 3).

Çizelge 3. Akdeniz'e kıyısı olan AB ülkelerinde ve Türkiye'de keçi-koyun eti üretimi ile karkas ağırlıkları (2003-2007 ortalaması)

Ülkeler	Keçi eti üretimi (ton)	(1/3) (%)	(1/4) (%)	Keçi Ortalama Karkas Ağırlığı (kg)	Koyun eti üretimi (ton)	(1/3) (%)	(1/4) (%)	Koyunda Ortalama Karkas Ağırlığı (kg)
Fransa	7124	5.8	7.3	7.9	105089	13.9	9.9	18.7
Yunanistan	55939	45.2	57.0	10.5	91681	12.1	8.7	10.9
İtalya	3036	2.5	3.1	8.1	58786	7.8	5.6	9
İspanya	13019	10.5	13.3	8.4	229246	30.3	21.7	11.4
Türkiye	44600	36.0	-	15.5	271200	35.9	-	15.8
Toplam (3)	123718	100.0	-	-	756002	100.0	-	-
AB (4)	98161	-	100.0	10.0	1058269	-	100.0	14.4

Kaynak: FAOSTAT

Çizelge 4. Ele alınan ülkelerde ve Türkiye’de keçi-koyun sütü üretim ve verimi (2003-2007 ortalaması)

Ülkeler	Keçi sütü üretimi (ton) (1)	(1/3) (%)	(1/4) (%)	Keçi Sütü Verimi (kg/baş)	Koyun sütü üretimi (ton) (2)	(2/3) (%)	(2/4) (%)	Koyun Sütü Verimi (kg/baş)
Fransa	567239	29.6	29.3	672.0	262155	9.4	9.5	196.7
Yunanistan	512979	26.8	26.5	124.6	748305	26.7	27.1	106.0
İtalya	107080	5.6	5.5	136.2	600030	21.4	21.8	111.5
İspanya	471460	24.6	24.4	335.0	406525	14.5	14.7	167.0
Türkiye	258596	13.4	-	101.6	782310	28.0	-	74.3
Toplam (3)	1917354	100.0	-	-	2799325	100.0	-	-
AB (4)	1935340	-	100.0	233.4	2757812	-	100.0	114.6

Kaynak: FAOSTAT

Süt Üretimi ve Verimi

Keçi sütü üretiminin en yoğun olduğu ülke Fransa’dır. Bunu sırasıyla; Yunanistan ve İspanya izlemektedir. Yunanistan koyun sütü üretiminde ilk, İtalya ise ikinci sıradadır. Türkiye’nin koyun-keçi sütü üretim değerleri dahil edilmek suretiyle yapılan değerlendirmede, Türkiye keçi sütü üretiminde sadece İtalya’nın önüne geçebiliyorken, koyun sütü üretiminde, birinci sıraya yerleşmektedir. Verim düzeyleri değerlendirildiğinde, hem koyun hem de keçi sütü veriminde Türkiye’nin en düşük verim değerlerine sahip olduğuna görülmektedir. Fransa, keçi (672 kg/baş) ve koyun (196.7 kg/baş) sütü veriminde oldukça önemli farka sahiptir. Fransa’da keçi sütünde Türkiye’nin 6, koyun sütünde ise yaklaşık 3 katı verim elde edilmektedir (Çizelge 4).

Koyun-Keçi Derisi ve Koyun Yapağısı Üretimi

İncelenen ülkeler içinde koyun derisi ve yapağısı üretiminde Türkiye, keçi derisi üretiminde İspanya ilk

sıradadır. Keçi derisi üretiminde ise Türkiye % 32.8’lik payla ikinci sırada yer almaktadır (Çizelge 5).

Ele Alınan Ülkeler ve Türkiye’de Koyun-Keçi ve Ürünleri Dış Ticareti

Canlı Koyun-Keçi Dış Ticareti

Koyun ithalatında 2001-2005 yılları arasında İtalya birinci sıradadır. İhracatında ise Fransa öndedir. Türkiye canlı koyun ihracatında, 2001-2003 yılları ortalamasına göre, Fransa ve İspanya’nın ardından gelirken, 2004 yılında canlı koyun ihracatı azalmış ve 2005 yılında ise kayıtlı canlı koyun ihracatı yapılmamıştır. Küçükbaş hayvan ihracatının büyük bölümü Körfez ülkeleri, Lübnan, Suudi Arabistan ve Suriye’ye yapılmaktadır (DPT, 2006). Keçi ihracatında Fransa, ithalatında İspanya ve İtalya ilk sıralardadır. Türkiye’nin canlı keçi ithalatı bulunmadığı gibi, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin ihracat da yapılmamıştır (Çizelge 6).

Çizelge 5. Akdeniz’e kıyısı olan AB ülkelerinde ve Türkiye’de koyun-keçi derisi ve koyun yapağısı üretimi (2001-2005 ortalaması) (ton)

Ülkeler	Koyun Derisi	(1/3) (%)	(1/4) (%)	Koyun Yapağısı	(1/3) (%)	(1/4) (%)	Keçi Derisi	(1/3) (%)	(1/4) (%)
Fransa	13930	11.9	6.9	22000	19.6	11.1	190	1.1	1.1
Yunanistan	17380	14.8	8.6	9227	8.2	4.7	9730	54.3	55.6
İtalya	13538	11.5	6.7	10014	8.9	5.1	1249	7.0	7.1
İspanya	22834	19.5	11.3	27492	24.5	13.9	875	4.9	5.0
Türkiye	49672	42.3	-	43551	38.8	-	5880	32.8	-
Toplam (3)	117354	100.0	-	112284	100.0	-	17924	100.0	-
AB (4)	201847	-	100.0	197764	-	100.0	17496	-	100.0

Kaynak: FAOSTAT

Çizelge 6. Ele alınan ülkelerde ve Türkiye’de canlı koyun-keçi dış ticareti (1000 \$)

	Canlı Koyun Dış Ticareti					
	2001-2003 ort.		2004		2005	
	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.
Fransa	26776.3	34185.0	36765.0	40616.0	62481.0	40309.0
Yunanistan	105.3	31808.0	2.0	51075.0	130.0	31295.0
İtalya	732.0	88052.7	3268.0	107787.0	4449.0	121954.0
İspanya	21390.7	11753.3	19739.0	17753.0	22932.0	27347.0
Türkiye	20262.7	3.7	2668.0	0.0	0.0	0.0
AB	195983.7	191779.0	281140.0	258783.0	318984.0	259878.0
	Canlı Keçi Dış Ticareti					
	2001-2003		2004		2005	
	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.
Fransa	1736.3	106.0	2686.0	271.	3020.0	348.0
Yunanistan	135.3	98.7	268.0	380.0	106.0	222.0
İtalya	2.7	603.0	0.0	678.0	0.0	584.0
İspanya	843.0	470.3	992.0	1645.0	552.0	1231.0
Türkiye	1158.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
AB	5683.0	2207.7	11269.0	5587.0	9503.0	3002.0

Kaynak: FAOSTAT

Koyun-Keçi Eti Dış Ticareti

Koyun eti ihracatında ilk sırayı İspanya almaktadır. İthalatta ise Fransa ilk sıradadır. Türkiye’nin koyun eti ihracatı diğer ülkelerin oldukça gerisindedir. İthalat ise sadece 2001-2003 yılları arasında son derece düşük düzeylerde yapılmıştır. 2004 ve 2005 yıllarında koyun eti ithalatı yapılmamıştır. Keçi eti ihracatında Fransa, ithalatında ise İtalya öndedir. Ele alınan dönemde Türkiye’nin keçi eti dış ticareti yok denecek kadar azdır (Çizelge 7).

Koyun-Keçi Sütünden Yapılmış Peynir Dış Ticareti

Koyun peyniri ihracatında İtalya birinci sıradadır. İthalatta da İtalya ön sıralarda olmakla birlikte, son yıllarda en yüksek değer Fransa’ya aittir. Türkiye koyun sütünden yapılmış peynir ihracatında sadece İspanya’nın önünde yerini alabilmektedir. Keçi sütünden yapılmış peynir dış ticaretinde en dikkat çekici durum, tüm ülkelerin, ele alınan dönemde dış ticaretinin olmayışıdır (Çizelge 8).

Çizelge 7. Ele alınan ülkelerde ve Türkiye’de koyun keçi eti dış ticareti (1000 \$)

	Koyun Eti Dış Ticareti					
	2001-2003		2004		2005	
	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.
Fransa	37708.7	496810.7	48896.0	643777.0	47696.0	663302.0
Yunanistan	2122.7	45210.3	3994.0	55535.0	5690.0	69151.0
İtalya	4165.7	100218.0	5725.0	121723.0	8185.0	151987.0
İspanya	68743.0	35262.3	81712.0	44466.0	73185.0	64839.0
Türkiye	488.3	38.3	23.0	0	195.0	0
AB	711378.3	1541035.7	984113.0	2075424.0	1107469.0	2316127.0
	Keçi Eti Dış Ticareti					
	2001-2003		2004		2005	
	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.
Fransa	15565.0	3156.3	23283.0	4173.0	25140.0	5722.0
Yunanistan	1246.7	1515.7	1710.0	1162.0	2363.0	1214.0
İtalya	154.3	10168.7	6.0	11878.0	115.0	12927.0
İspanya	1261.3	1833.0	1885.0	3921.0	1730.0	4013.0
Türkiye	155.0	-	0	-	0	-
AB	21010.0	21122.3	29508.0	26578.0	32040.0	30143.0

Kaynak: FAOSTAT

Çizelge 8. Ele alınan ülkelerde ve Türkiye’de koyun-keçi sütünden yapılmış peynir dış ticareti(1000 \$)

	Koyun Sütünden Yapılmış Peynir Dış Ticareti					
	2001-2003		2004		2005	
	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.
Fransa	35140.7	7154.3	56047.0	10775.0	54780.0	11593.0
Yunanistan	28002.3	3131.3	45791.0	6693.0	45775.0	7522.0
İtalya	125637.7	12818.7	131146.0	8654.0	130445.0	7625.0
İspanya	817.3	517.7	1132.0	2863.0	593.0	3847.0
Türkiye	1833.0	111.3	2757.0	114.0	2009.0	17.0
AB	232289.3	108824.7	267287.0	147605.0	255317.0	162535.0

Kaynak: FAOSTAT

Çizelge 9. Ele alınan ülkelerde ve Türkiye’de koyun-keçi derisi dış ticareti (1000 \$)

	Koyun Derisi Dış Ticareti					
	2001-2003		2004		2005	
	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.
Fransa	41647.3	20389.3	40118.0	13076.0	26285.0	11971.0
Yunanistan	16290.7	1442.7	9973.0	1441.0	13087.0	1458.0
İtalya	19527.3	20075.3	20424.0	10935.0	15611.0	8467.0
İspanya	83651.7	53823.7	96222.0	27760.0	79081.0	22768.0
Türkiye	24734.0	318760.3	21842.0	316680.0	12528.0	215641.0
AB	274350.3	142548.7	321378.0	103218.0	230044.0	77202.0

	Keçi Derisi Dış Ticareti					
	2001-2003		2004		2005	
	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.
Fransa	3679.0	903.3	1398	701.0	2556	701.0
Yunanistan	1484.3	259.0	85	24.0	432	12.0
İtalya	1429.3	10267.0	755	5502.0	2042	8267.0
İspanya	2700.3	5927.0	1366	1987.0	2309	1934.0
Türkiye	325.0	5738.0	113	3680.0	207	2378.0
AB	11099.7	19524.0	5307	9661.0	7755	11850.0

Kaynak: FAOSTAT

Koyun-Keçi Derisi Dış Ticareti

Koyun derisi ihracatında ve ithalatında İspanya ilk sıradadır. Koyun derisi ihracatında Türkiye, İspanya ve Fransa'nın ardından gelmektedir. Ancak, 2005 yılında ihracat değeri oldukça gerilemiş ve ele alınan ülkelerin gerisinde kalmıştır. Keçi derisi ihracatında Fransa, ithalatında ise İtalya ilk sıradır. Türkiye'nin keçi derisi ihracat değeri düşük olmakla birlikte, ithalatta ön sıralarda yerini almaktadır (Çizelge 9). 2003-2005 yılı ortalamasına göre, Türkiye'nin koyun ve keçi derisi ithal ettiği ülkelerin başında İngiltere (%23.1) ve Fransa (%21.1) gelmektedir (UN Comtrade, 2009).

Yapağı ve İnce Kıl Dış Ticareti

Koyun yapağısı ihracatında Fransa, İtalya ve İspanya, ithalatında ise İtalya ilk sıradadır. Türkiye, koyun yapağısı ihracatında Yunanistan'ın ihracat değerlerine yakın bir değere sahipken, ithalatta Yunanistan'ın önüne geçmektedir. Keçi ince kılı ihracatında ise İspanya, İtalya ve Fransa, ithalatında ise İtalya öndedir. Türkiye'nin keçi ince kılı ihracat değeri önemli

düzeylerde olmamakla birlikte, 2005 yılında İtalya'dan daha fazla ihracat geliri elde edilmiştir. Söz konusu ürün kaleminde ithalat değeri ihracat değerinin gerisinde kalmaktadır (Çizelge 10).

Sonuç ve Öneriler

Koyun-keçi yetiştiriciliği doğası gereği, Türkiye’de olduğu gibi, AB üyesi Akdeniz ülkelerinde de gelişmemiş alanlarda yapılmaktadır. AB bütçe baskısı nedeniyle koyun-keçi ürünlerine verdiği desteği zaman içinde azaltmakla birlikte, mevcut OPD’ler içinde sistematik olarak bu alt sektörü desteklemektedir. Bununla birlikte, AB koyun-keçi ürünlerinde kendine yeterliliğe henüz ulaşamadığı gibi, özellikle koyun-keçi sütünden yapılan peynirlerin pazarı giderek büyümektedir. Yunanistan, Fransa ve İspanya koyun-keçi sütünden yapılan yöresel peynirler üretiminde iddialarını sürdürmektedir. Yeni üye ülkelerle birlikte, bu ürünlerde Türkiye önemli pazar fırsatlarına sahip olabilecek potansiyele sahiptir.

Çizelge 10. Ele alınan ülkelerde ve Türkiye’de koyun yapağısı ve keçi ince kılı dış ticareti (1000 \$)

	Koyun Yapağısı Dış Ticareti					
	2001-2003		2004		2005	
	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.
Fransa	11662.7	149905.7	17515.0	109343.0	8593.0	52894.0
Yunanistan	1578.3	283.7	2884.0	241.0	3332.0	46.0
İtalya	8395.7	297930.0	9464.0	281361.0	7471.0	237598.0
İspanya	6081.3	27230.0	6888.0	21902.0	9277.0	17107.0
Türkiye	1138.0	15450.3	2745.0	18714.0	5209.0	16358.0
AB	83575.7	757449.3	153004.0	809433.0	175770.0	608540.0
	Keçi İnce Kılı Dış Ticareti					
	2001-2003		2004		2005	
	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.
Fransa	660.7	11724.3	1555.0	13954.0	1388.0	14137.0
Yunanistan	0.0	4.3	0.0	0.0	0.0	8.0
İtalya	1349.7	23257.0	1599.0	38356.0	892.0	65243.0
İspanya	1545.3	617.0	1502.0	611.0	1208.0	568.0
Türkiye	301.7	225.3	958.0	404.0	982.0	561.0
AB	23831.7	59908.3	26573.0	76166.0	22719.0	102381.0

Kaynak: FAOSTAT

Türkiye'nin canlı koyun-keçi, koyun-keçi eti ve peyniri ithalatı önemsenmeyecek bir düzeydedir. Koyun derisi ithalatı ise oldukça yüksek değerlerdedir. Keçi derisi ithalatı da İtalya ve İspanya'nın hemen ardından gelmektedir. Koyun yapağısı kadar olmamakla birlikte, keçi ince kılı ithalatı da önemli düzeylerdedir.

İhracat açısından değerlendirildiğinde, canlı koyun-keçi ihracatının azaldığı ve son yıllarda yapılmadığı, koyun eti ihracatının çok düşük ve keçi eti ihracatının ise bulunmadığı görülmektedir. Hayvan sağlığı koşullarına uyumda yaşanan sıkıntılar küçükbaş hayvan eti ihracatını olumsuz etkilemektedir. En büyük pazar potansiyellerinden biri olan koyun sütünden yapılmış peynir ihracatı sadece İspanya'dan daha yüksektir. Oysa mevcut hayvan varlığından elde edilen koyun ve keçi sütlerinin giderek artan oranlarda işlenmesi pazarlama fırsatları açısından önemli görülmektedir. Fransa bunun en çarpıcı örneğidir. Koyun ve keçi derisinde ihraç edilenden çok daha fazlası ithal edilmektedir. Bu tür ürünlerde işlemeye uygun nitelik ve kalitenin sağlanması dış ticaret gelirleri açısından avantaj sağlayabilecektir.

Türkiye mevcut hayvan varlığının korunması ve geliştirilmesinin yanı sıra pazar beklentilerini gösterge alan üretim yapılanmasıyla yurtiçi piyasa kadar yurtdışı piyasalarda da pazar fırsatları yakalayabilecektir. Bunun önünde duran en önemli engel hayvan hastalıkları konusudur. Oysa hayvan sağlığı ve hayvansal ürünlerde gıda güvenliği pazarlamanın vazgeçilmez unsurlarıdır. Süt dışındaki diğer koyun keçi ürünlerinde de kalite odaklı üretim ve pazarlama sistemlerinin kurulması ve sürdürülmesi de önemsenmelidir. Türkiye AB'ye üye

olma ve olmama olasılıkları karşısında kırsal kalkınmanın önemli dinamiklerinden biri olan koyun-keçi ürünlerinde üretim ve pazarlama fırsatlarını değerlendirmelidir.

Kaynaklar

ABGS. <http://www.abgs.gov.tr> (Şubat 2008).

Ayerbe, A., Hopkin, E. 2004. Future of the sheep and goat dairy sectors. Summary Report on Conclusions of the International Symposium, 28-30 Oct. 2004, Spain, <http://www.sagarpa.gob.mx/Dgg/comite/CA/lech-cap-4.pdf> (Şubat 2008).

Calatrava, J., Sayadi, S. 2000. Milk production systems in rural development: The case of goat cheese making at the Eastern Alpujarnas, Prospects for a Sustainable Dairy Sector in the Mediterranean, Tunisia. 26-28 October 2000, EAAP No.99, p.34-43.

DİE. 2004. Genel Tarım Sayımı 2001, Ankara.

DPT. 2006. Dokuzuncu Kalkınma Planı(2007-2013), Hayvancılık ÖİK Raporu, Ankara.

Dubeuf, J.P., Le Jaouen, J.C. 2004. The sheep and goat dairy sectors in the EU: Present situation and stakes for the future. International Symposium of the Sheep and Goats Dairy Sector, 28-30 October 2004, Spain, p.1-6.

Dyrmondsson, O.R. 2005. Sustainability of sheep and goat production in North European countries-From the Arctic to the Alps, Small Ruminant Research. <http://www.sciencedirect.com> (Şubat 2008).

EU. 2006. Agriculture in the European Union - statistical and economic information 2006. http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/2006/table_en/ (Şubat, 2008).

FAOSTAT. 2008. www.fao.org (Şubat, 2008).

- Gabina, D., 1997. Current state of Mediterranean small ruminant germplasm and its characterization. EAAP No:85.
- Güney, O. 2006. Röportaj, Hasad Hayvancılık 255:14-17.
- Hadjigeorgiou, I., Vallerand, F., Tsimpoukas, K. and Zervas, G. 1998. The socio-economics of sheep and goat farming in Greece and the implications for future rural development. LSIRD BRAY Conference, December 1998, <http://www.macauley.ac.uk/livestocksystems/dublin/hadgi.pdf> (Şubat 2008).
- Harley, L., 2004. December 2003 survey of EU sheep and goat populations and production forecast for 2004. Statistics in focus. Agriculture and fisheries. Eurostat.
- Kaymakçı, M., Eliçin, A., Işın, F., Taşkın, T., Karaca, O., Tuncel, E., Ertuğrul, M., Özder, M., Güney, O., Gürsoy, O., Torun, O., Altın, T., Emsen, H., Seymen, S., Geren, H., Odabaşı, A., Sönmez, R. 2005. Türkiye küçükbaş hayvan yetiştiriciliği üzerine teknik ve ekonomik yaklaşımlar. Türkiye Ziraat Mühendisliği 6. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak, Ankara, s. 707-726.
- Official Journal L 275. 1980. Council Regulation (EEC) No 2644/80 of 14 October 1980 laying down general rules for intervention with regard to the sheepmeat and goatmeat sector.
- Official Journal L 160, 1999. Council Regulation (EC) No 1255/1999 of 17 Mayıs 1999 on the common organisation of the market in milk and milk products.
- Official Journal L 341. 2001. Council Regulation (EC) No 2529/2001 of 19 December 2001 on the common organization of the market in sheepmeat and goatmeat.
- Official Journal L 299.2007. Council Regulation (EC) No 1234/2007 of 22 October 2007 establishing a common organization of agricultural markets and on specific provisions for certain agricultural products (single CMO regulation)
- Peynirci, A. 2007. Türkiye'de süt sanayinin mevcut durumu ve AB'ye uyum açısından değerlendirilmesi. AB Üyelik Sürecinde, Türkiye'de Süt Sektörünün Mevcut Durumu, Rekabet Olanakları Sempozyumu, İzmir, s.76-79.
- Rancourt, M. de. Fois. N., Lavin. M.P. Tchakerian. E. Vallerand. F. 2006. Mediterranean sheep and goats production: An uncertain future. Small Ruminant Research 62(3): 167-179.
- Tsiboukas, K. Tsoukalas. S. 1999. Structure et typologies des exploitations agricoles. In:Maraveyras (Ed.). L'agriculture grecque vers l'an 2010. Publ. Papazisis, p.157-222.
- Tsiboukas, K., Vallerand. F. 2004. Formes de filieres lait-fromage de petits ruminants en Greece et leurs perspectives de developpement. In:Debeuf (Ed). L'evolution des systemes de production ovine et caprine; avenir des systemes extensifs face aux changements de la societe. Options medit.: Serie A 61: 307-315.
- UN Comtrade. 2009. <http://comtrade.un.org> (Ocak, 2009).